Նաեւ նրանց ու իրենց նման նվիրյալների շիրիմների գնով նվաճվեց Անկախությունը: Եվ Նրանք, կերտելով Հայ հերոսի, Ազատամարտիկի հավաքական մի կերպար, յուրաքանչյուրն իր ունեցած ամենաթանկը նվիրաբերեց... Այսօր նրանք կդառնային 40, 50 տարեկան, բայց, ավա՜ղ, մնացին այնքան, որքան օրհասի պահին էին...

Անկարելի է առանձնացնել որեւէ մեկին՝ այդ աստղաբույլից: Սակայն Հայաստանի Հանրապետության հռչակումից հետո «Հայաստանի ազգային հերոս» ՀՀ բարձրագույն կոչմանն առաջինն արժանացած քաջորդիներից ուզում ենք նշել հատկապես այն չորսին, ում համար Անկախության տասնամյակի տարին նաեւ ծննդյան հոբելյան կլիներ: Եվ մաղթանքի խոսքերի փոխարեն այսօր նորից խոնարհվում ենք նրանց հիշատակը, զի ապրողների պարտքն է՝ չմոռանալ եւ հիշեցնել անվերջ...

ՆՎԻՐԱԲԵՐՈՒՄ

Մովսես Գորգիսյան

Մնալով անհայր, կյանքի դառնությունները ցմրուր ճաշակելով՝ Մովսեսը վաղ հասունացավ եւ իր հասակակիցներից շատ ավելի տարիքով էր թվում՝ թե՛ արտաքինով եւ թե՛ ի վերուստ տրված հարուստ ներաշխարհով ու բացառիկ ունակություններով: Դեռ մանկուց աչքի էր ընկնում գերզգայուն, ընկալունակ, անչափ հետաքրքրասեր խառնվածքով. ամեն բան ձգտում էր ըմբռնել, իմաստավորել, ընդ որում՝ միանգամից եւ ամբողջությամբ՝ մինչեւ վերջին մանրուքը: Օժտված էր բարդ, հակասական, երկփեղկված ներաշխարհով. մի կողմից՝ արվեստագետի զգայնությային, փխրուն հոգի, մյուս կողմից՝ կորովի, անկոտրում կամք, վճռականություն, սառը, բյուրեղյա դատողություն. հատկանիշներ, որոնք բնորոշ են ի ծնե առաջնորդին: Դեռ ավելին՝ առինքնող արտաքին եւ, առավել եւս, ներքին ուներ. անհնար էր չդյութվել նրա հզոր ներուժով, ճշմարիտ հայրենասերի պաթոսով: Բնատուր հռետոր էր, ճարտասան՝ օժտված ախորժալուր, հուզաթաթավ ձայնով: Դյուրությամբ գրավում էր ունկնդրին, գերում էր, վարակում իր համար նվիրական, գերագույն գաղափարով՝ հայրենի երկրի ազատությամբ ու անկախությամբ: ... Նախիջեւանի բարձունքի վրա տեղակայված թշնամու կրակակետերից անընդմեջ շարունակվում էր մահաշունչ գնդակոծությունը: Լռեցնել այն՝ գրեթե անհնարին էր թվում, քանզի նախ՝ ամենեւին դյուրին չէր կրակի տարափի տակ գրոհ ձեռնարկել ու ապա թըշնամին, թեւանցում կատարելով, կարող էր օղակի մեջ առնել գրոհող ջոկատը: Եվ, այդուհանդերձ, Մովսեսը վճռեց գրոհել. նրա ջոկատը, որ «սանրում» էր բլրալանջը, անսպասելիորեն ծուլվեց- անէացավ մառախուղի քուլաների մեջ, մի շնչով սուրաց բլուրն ի վեր եւ արծվի նման խոյահարեց թշնամուն: Վերջինս, այդ հանդուգն քայլից անակնկալի գալով, խուճապահար նահանջեց: Մահասփյուռ կրակակետերը լռեցին: Սակայն, ճակատագրի կամքը, առհավետ ընդհատվեց նաեւ արծվի խոյանքը, Մովսեսն ընկավ: Ընկավ հաղթանակած՝ բարձունքի վրա եւ... թաղվեց բարձունքի վրա՝ համայն հայության սրբավայրում՝ Ծիծեռնակաբերդում, Մեծ Եղեռնի զոհերի հիշատակը հավերժացնող հուշահամալիրի անմար կրակի հարեւանությամբ, վերածնության խորհրդանիշ հաղթասյուների հովանու ներքո. այնտեղ, որտեղից սկսել էր իր ազգանվեր գործունեությունը, որտեղ երդվել էր կյանքը նվիրաբերել հանուն հայրենի երկրի ազատության ու անկախության...

ՖԻԴԱՅՈՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Գեղազնիկ Միքայելյան

...Նրա մասին այս տանը ներկայով են խոսում: Պատով մեկ՝ մեծադիր լուսանկարն է: Այդպիսին եմ ես վերջին անգամ տեսել, հիշում նրան. լայնաթիկունք է ու հաղթանդամ, խրոխտ, բարի հայացք, միայն իրեն հատուկ արծվաքթի ըշանցքներ ունի: Ճիշտ է, ինքնաձիգ հրացանն ամուր սեղմել է կրծքին, բայց խաչն այնպես է արել, որ երբեւս՝ այսինքն՝ մենք զենքի դիմեցինք, երբ համբերությունն սպառվեց, երբ հավատացինք

ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ

մեր ուժին, ազատությանն ու հաղթանակին:

Այս նույն հավատամքով, նույն հարկի տակ նրա գոյությունը շարունակում են երկու՝ հասակ առնող որդիները, դուստրը, հարսը, թոռնուհին, որին չի հասցրել տեսնել: Ու մանավանդ կինը՝ մոլդավուհի կինը, որը միմիայն Սասնո բարբառով է խոսում: Նա ուրիշ հայերեն չգիտի, չի ուզել սովորել:

- Գեղազնիկի զոհվելու բոթը ե՞րբ, ինչպե՞ս իմացար:

- Մոլդովացիներս սովորություն ունենք՝ մինչեւ նորածնի քառասունքը լրանալը, անպայման պիտի մկրտենք: 1990-ի օգոստոսի սկզբին Անահիտին վերցրի, մեր գյուղը՝ Բոլբոկա գնացի: Պատկերացնու՞մ եք, բոլորն ամուսնուս մասին էին խոսում, իրար պատմում էին, որ կոմունիստները վտանգավոր խռովարար են կոչել, ձերբակալելու որոշում կայացրել, իսկ ազերիները չգիտեմ ինչքան են խոստացել գլխի համար: Ամեն դեպքում՝ ես շատ հանգիստ, գրեթե անտարբեր էի լսում խոսակցությունները: Օգոստոսի քսանութին աղջկաս հետ տուն մտանք, ու նույն գիշերը աղմուկից վեր թռա՝ Գեղազնիկի ա՛յ, այն՝ պահարանի վրայի լուսանկարը շուռ էր եկել, ընկել ցած: Էլի եմ ասում՝ ներքուստ չէի հավատում, որ նրան թշնամու գնդակ կդիպչի, բայց իսկույն վատ կանխազգացում ունեցա, մտածեցի, որ դավադրության զոհ է գնում: Այդպես էլ եղել էր...

Էմիլիայի աչքերը խոնավանում են: Անահիտը, որ այս տարի է սկսել դպրոց հաճախել, չի հասկանում, թե ինչու՞ մայրն անսպասելի հուզվեց, նետվում է գիրկը, անդրանիկ թոռը՝ Սյուզանը, ճչում, պահանջում է, որ իրեն ուշադրություն դարձնեն, իսկ Գեղազնիկն առաջվա նման նայում է լուռ, համառ ու ինքնավստահ... Ես դուրս եմ գալիս փողոց՝ անքացատրելի հուզումը հաղթահարելու, զոհված հրամանատարի հետ մենմենակ զրուցելու համար:

ՎԵՐՋԻՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ

Ջիվան Աբրահամյան

Հայկական բանակի առաջին նվիրյալ ռահվիրաներից էր Ջիվան Զավենի Աբրահամյանը: 1988 թ. փետրվարյան փոթորկալից եւ ոգեշունչ օրերին իսկ նա արդեն գիտակցեց, որ Արցախյան շարժումն անխուսափելիորեն հանգելու է զինական պայքարի: Երկու տարի Աֆղանստանում ծառայած եւ մարտերում ցուցաբերած խիզախության համար Արիության մեդալով պարգեւատրված Ջիվանը շատ լավ գիտեր, թե ինչ է պատերազմը, բայց նաեւ գիտեր, որ հայ ժողովրդի համար այնքան ճակատագրական ու վճռորոշ այս ժամանակահատվածում Հայաստանի եւ Արցախի վտանգված սահմանները առաջին հերթին իր նման ռազմական հարուստ փորձ ու իմացություն ունեցող պաշտպանների կարիքն ունեն եւ զինվորագրվեց նորանկախ հանրապետության նորակազմ հատուկ գնդին՝ դառնալով նրա առաջին զինվորներից մեկը:

1991թ. հուլիսի 20-ին Ջիվան Աբրահամյանը Նիկոլայ Հայրապետյանի եւ Վարդան Տերտերյանի հետ ընդունեց իրենց կյանքի վերջին մարտը...

Գործնական մոտեցում ցուցաբերելու եւ ուժերը առաջիկա մարտերի համար պահելու փոխարեն նման գիտակցված նահատակության գնացին Ջիվանը եւ իր ընկերները, որովհետեւ անթույլ համարեցին առանց կռվի երկրի խորքը տանող ճանապարհը թշնամու առջեւ բացել: Խորհրդային երբեմնի հզոր կայսրության 1991թ. ամառային հոգեվարքի այդ օրերին, երբ Մոսկվայում ընդունվող քաղաքական որոշումներին զուգահեռ, դրանցից առավել վճռորոշ դեր էր խաղում Ադրբեջանում տեղակայված խորհրդային բանակի զորամասերը կաշառքով արցախահայության դեմ հանելը, Ջիվանը եւ իր ընկերները զինական այս ընդվզումով ցույց տվեցին, որ խոստացված վճարով հայկական գյուղերի տեղահանության մասնակից լինելը չի կարելի շփոթել հատուկենտ կրակոցի, անվտանգ զորախաղերի հետ եւ իրենց կյանքի գնով հավաստեցին այս իրողությունը:

ՅՈՒԼԻ ՏԱՐԻՆ

Յուրի Պողոսյան

1983-ին Ստեփանակերտում ստեղծում է իր սեփական արհեստանոցը, որը եւ հետագայում դառնում է մեր ազգային-ազատագրական շարժման առաջին զինանոցներից մեկը: Նրա ստեղծած զենքը իր առաջին կիրառությունն է գտնում 1990-ին՝ Հաղրութի շրջանում, որտեղ ադրբեջանական ՕՄՕՆ-ականները խորհրդային զինվորների ուղեկցությամբ սկսում են իրենց ոտնձգությունները՝ նպատակ ունենալով տեղահան անել բնակչությանը:

Թշնամին առաջին հարվածը ստանում է Խանձաձոր գյուղի մոտ: Շուտով Յուրին նշանակվում է ջոկատի հրամանատար եւ իր տղաների հետ դառնում Կիչանի, Սրխավենդի, Էդիլլուի, Խարմանջաուի մարտերի շունչն ու ոգին:

1991թ. սկսվում է Արցախի կանոնավոր բանակի առաջին զորամասերի կազմավորումը, ծնվում է 4-րդ վաշտը, որի հրամանատարն է դառնում Յուրին: Հետո նա ղեկավարում է յոթ հոգուց բաղկացած ԲՄԴ զրահամեքենայի անձնակազմը, որը միշտ հայտնվում էր պատերազմի ամենաթեժ կետերում: Ճակատամարտում Յուրին եւ հրամանատար էր, եւ մեքենավար, եւ հետախույզ, եւ սակրավոր: 1992-ի հունիսի 12-ին՝ Ասկերան-Նախիջեւանիկ ճակատային գծում, նահատակվում է Յուրի Պողոսյանը:

Ասում են դու չպիտի այդպես խիզախեիր, դու իրավունք չունեիր... բայց, համոզված եմ, եթե կողքս լինեիր, կասեիր՝ իսկ ո՞վ պիտի չիկ աներ, չէ՞ որ մենք քիչ էինք...

Չեմ վիճում: Հարազատներդ ասում են, դու վիճել չես սիրում: Հա, մոռացա ասել, դու խփեցիր առաջին տանկը, իսկ քո Սամվելիկը գցեց առաջին ինքնաթիռը, խաղալիք ավտոմատով կրակեց եւ գցեց, եւ մանուկները կրկին վերադարձան, հեռուներից... եկա՜ն: Հիմա քաղաքը տեսնես չես ճանաչի:

Իսկ քաղաքում, գիտեմ, քո առաջին սիրո մեղեդիներն են, քո հասունացող հայացքը, քո ոգին եւ հիշողությունը: Քաղաքը, գիտե՞ս, հազիվ է թաքցնում հպարտությունը:

Ինչ ասեմ, քո եւ ընկերներիդ տեղերը մնացել են դատարկ՝ քաղաքում, դիրքերում, երկրում:

Ալիկը սիրում է կրկնել քո խոսքը՝ պետք է ապրել այնպես, որ հետո չապրած օր չունենաս, որ հետո ինքդ քեզ չմեղադրես, որ հետո ապաշխարելու պահանջ չունենաս...

Արհեստանոցդ էլ նման է թանգարանի: Մի քանի օր առաջ երկյուղածությամբ մտել եմ ներս: Այնտեղ լռություն էր: Թվում է, բաքուն զրուցում են հաստոցները, զենքի՝ այդպես էլ իրենց քուն տեսքը չստացած մասերը, պատի կարկատանները եւ ծաղիկները, որ միշտ կան նկարիդ կողքին:

Ընկերներդ հաճախ են լինում այնտեղ: Լուռ կանգնում են ու հիշում տղամարդու քո կռիվը...

(Հերոսների մասին պատմող նյութերը՝ Գ. Ջանիկյանի կազմած «Ավետաբերները» ժողովածուից):

Բաժնի նյութերը՝ Գ. Հայկյանի

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆՉ